

Motion till riksdagen 2021/22:3706

av **Carl-Oskar Bohlin m.fl. (M)**

Familjerätt

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillåta altruistiskt surrogatmoderskap i Sverige och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förtydliga och förbättra reglerna gällande de svenska barn som föds via surrogatarrangemang utomlands och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att samkönade kvinnliga par bör få donera ägg till varandra också utan att medicinska skäl föreligger givet att de står för kostnaden och är informerade om de medicinska riskerna, och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att samboskap bör likställas med äktenskap vid föräldrapresumtion och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att fastställa föräldraskap innan barnets födsel och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att införa ett frivilligt donationsregister när barn tillkommit vid heminsemination eller vid kliniker utomlands som inte är godkända av svenska myndigheter och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att informationssamtal vid vårdnadstvister bör ersättas med medling när det är möjligt och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur informationssamtal eller medling vid vårdnadstvister ska kunna initieras utan stämning i domstol och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att informationssamtal eller medling i de fall de inte kan ske före stämning ska ha ägt rum inom sex månader från det att stämningsansökan inkommit och tillkännager detta för regeringen.

10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa barnets rätt till sina sociala föräldrar och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att mål om överflyttning av vårdnaden av placerade barn och unga ska prövas av förvaltningsdomstol och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att adoptionslagstiftningen bör ses över för att underlätta nationella adoptioner och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det ska tas fram riktlinjer för i vilka situationer möjligheten till adoption bör övervägas på liknande sätt som avseende vårdnadsöverflyttning och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör införas en ordning som innebär att frågan om adoption aktualiseras av socialnämnden efter att ett barn varit placerat i ett och samma familjehem under viss tid och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att om det inte finns barn under 16 år med i bilden bör äktenskapsskillnad kunna ske utan betänketid, även om det endast är en av makarna som önskar äktenskapsskillnad, och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förtydliga regelverket för gode män och göra det enklare att avsäga sig uppdraget och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur vi kan säkerställa de svåraste klienternas rätt till god man eller förvaltare som möter klienternas behov och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur ett digitalt och ändamålsenligt system för dokumenthantering för goda män och förvaltare kan tas fram och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att göra en översyn av arvslagstiftningen med särskilt fokus på reglerna för särkullbarn och förhållandet till efterlevande makes rätt till arv och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur bodelningsprocessen kan göras effektivare och tillkännager detta för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över lagstiftningen avseende dödförklaringar och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Moderat familjepolitik syftar till att individer såväl som familjer ska åtnjuta stor frihet och trygghet i livets svåra likväl som mest lyckosamma skeenden. Sverige ska vara ett av världens bästa länder för familjer, oavsett hur de ser ut. De juridiska förutsättningarna att ingå äktenskap och skaffa barn ska vara desamma, oaktat sexuell läggning. Familjepolitiken ska värna individens rättigheter och jämställdheten.

Familjepolitiken ska underlätta för de som längtar efter barn men också skydda de barn som sätts till världen, genom ett väl fungerande socialt skydd när den biologiska familjen inte finns eller kan ge skydd. Barnens bästa ska alltid gå först.

Surrogatmoderskap

Många skulle vilja kunna hjälpa en nära vän eller anhörig att skaffa barn och Moderaterna är därför öppna för att tillåta altruistiska surrogatmoderskap i Sverige. Vi har tilltro till att människor kan fatta välgrundade och välavvägda beslut. Vi menar vidare att beslut om surrogatmoderskap fattas mellan närstående med ömsesidig respekt och kärlek. Vi hyser stor respekt för att de frågor som rör assisterad befruktning och surrogatmoderskap väcker flera komplexa frågor som behöver besvaras.

Det är till exempel av yttersta vikt att förhindra påtryckningar och tvång. Rätten till självbestämmande och informerat samtycke är grundläggande. Informerat samtycke innebär att de inblandade får tillräcklig information och kunskap, och dessutom förstår informationen, innan samtycke lämnas.

Surrogatmoderskap bör också föregås av en omsorgsfull lämplighetsbedömning, av såväl den tilltänka surrogatmodern som de tilltänka föräldrarna.

Vidare behöver tryggheten för de barn som redan idag, på initiativ av svenska medborgare, föds inom ramen för surrogatmoderskap utomlands säkras. Dagens lagstiftning är inte anpassad för att hantera dessa barn samtidigt som omfattningen av barn som kommer till Sverige genom surrogatarrangemang utomlands ökar.

Under 2019 föddes cirka 215 svenska surrogatbarn utomlands, jämfört med 180 barn 2018. Det innebär att det under 2019 kom fler barn till Sverige genom surrogatarrangemang än genom internationella adoptioner. Omfattningen av internationella adoptioner har minskat kraftigt det senaste decenniet. 2009 adopterades 750 barn jämfört med 170 barn under 2019. Det är dock delvis också en effekt av mer effektiva IVF-behandlingar samt att fler länder tillämpar nationella adoptioner i större utsträckning.

Lagstiftningen behöver förändras i takt med samhällsutvecklingen och bland annat säkerställa att det utan dröjsmål klargörs vem som är vårdnadshavare och att dessa och barnet får samma rättigheter som andra familjer och nyfödda, så som rätt till föräldrapenning och skydd vid sjukdom eller olycka.

Samkönade kvinnliga par har idag inte möjlighet att använda ägg från den ena kvinnan för att åstadkomma en graviditet hos den andra kvinnan om inte medicinska skäl föreligger, trots att det är efterfrågat. Av utredningen Olika vägar till föräldraskap 2016:11 framgår att de medicinska skälen bör styra. Vi anser dock, i likhet med Statens medicinetiska råd, att det kan finnas skäl att tillåta att kvinnliga samkönade par får donera ägg till varandra även om det inte är medicinskt motiverat om de står för de extra vårdkostnaderna och därtill är informerade om de ökade medicinska riskerna med ett sådant förfarande.

Föräldrapresumtion

Lagstiftningen behöver moderniseras och anpassas till de familjeförhållanden som råder idag. Riksdagen beslutade 2021 att lagstiftningen ska vara könsneutral – det är ett steg i rätt riktning, men fortfarande måste samboskap likställas med äktenskap vid faderskapspresumtion. På så sätt undviks att föräldrar, likt idag, kan hamna i situationer där de saknar rättigheter så som föräldrapenning och delad vårdnad.

Föräldraskapet bör fastställas så snart som möjligt. Regeringen bör därför i enlighet med det tillkännagivande riksdagen gav våren 2019 skyndsamt ta fram ett förslag som förenklar fastställelse av föräldraskap. Moderaterna vill också utreda möjligheten att

fastställa föräldraskap redan innan barnets födelse. En möjlighet som idag finns i bland annat Danmark och Finland, där detta sker genom en elektronisk bekräftelse före barnets födsel.

Frivilligt donationsregister

Det är för många viktigt att känna till sitt genetiska ursprung. De flesta barn har två föräldrar som de kan spegla sig i; de kan hitta likheter i utseende och om nödvändigt spåra sjukdomar.

I dagens samhälle där barn föds i olika konstellationer är det inte alltid en självklarhet. En del samkönade par väljer att gå till en godkänd klinik för insemination medan andra väljer heminsemination. När inseminering sker vid en godkänd klinik är de också skyldiga att hålla ett donationsregister, däremot registreras inte den biologiska fadern vid en heminsemination.

En del föräldrar väljer att berätta för barnet vem den biologiska fadern är och andra inte. Det kan finnas olika skäl till att föräldrarna inte avslöjar barnets biologiska ursprung men generellt sett bör det bli enklare att få kännedom om sitt genetiska ursprung för barn som vill det.

Ett önskemål om ett frivilligt register i samband med heminsemination, där den biologiska fadern kan spåras, har framförts från olika håll. Det skulle sannolikt ge fler barn möjlighet att söka sitt biologiska ursprung. Barnets rätt att få reda på sin bakgrund väger så tungt att frågan kan ställas om det inte borde vara obligatoriskt att registrera faderskapet men omständigheterna kring en graviditet kan vara mycket olika. Det är därtill tveksamt om det är möjligt att kontrollera och upprätthålla en obligatorisk registrering. Det är å andra sidan många både föräldrar och barn som skulle ha nytta av och uppskatta möjligheten att frivilligt registrera barnets ursprung. Vi moderater vill därför att möjligheten att upprätta ett frivilligt donationsregister utreds.

Vårdnadstvister

De allra flesta separationer sker utan några större konflikter mellan föräldrarna men tyvärr ökar antalet vårdnadstvister. 2006 var antalet tvister som gick till domstol 2 822, och motsvarande siffra 2018 var 7 338. Vårdnadstvister är svåra för samtliga inblandade men särskilt för barnen. Barnens bästa måste alltid sättas först i samband med vårdnadstvister. Därför tillsatte alliansregeringen Vårdnadsutredningen – Se barnet! 2017:7. Utredningen fann att den stora vårdnadsreform som genomfördes 2006 till största del fallit väl ut men att det finns skäl för vissa förändringar i lagstiftningen, för att på så sätt undvika att barn far illa i samband med vårdnadstvister.

Våren 2021 beslutade riksdagen om ett antal förslag med syftet att rätta till de brister som fanns i den tidigare lagstiftningen. Förslagen från regeringen var till stor del ett resultat av ett tillkännagivande från 2017 där riksdagen gav regeringen i uppdrag att förbättra lagstiftningen vid vårdnadstvister för att säkra att det faktiskt är barnet som står i centrum och inte föräldrarnas konflikt. Tillkännagivandet handlade också om att dämpa konfliktnivån för att försöka hitta lösningar innan man tar sin tvist till rättegång.

Den tidigare lagstiftningen har haft fokus på föräldrarnas förmåga att samarbeta, nu skiftade fokuset till föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov främst. En förflyttning som kanske inte omedelbart känns så stor, men som får konsekvenser för vad som ska väga tyngst när en vårdnadsvist ska avgöras, nämligen barnets bästa och barnets behov.

I tillägg till regeringens egna förslag riktade riksdagen ett antal tillkännagivanden till regeringen. Tillkännagivanden som handlar om vilken kompetens de som arbetar med tvistefrågorna ska ha och deras möjligheter till kompetensutveckling, möjligheten att hämta in uppgifter utan vårdnadshavarens samtycke och hur man kvalitetssäkrar det arbete som utförs. Vi förutsätter att regeringen skyndsamt återkommer till riksdagen med förslag som samstämmer med dessa tillkännagivanden.

Fortfarande saknas ett antal verktyg för att hålla nere konfliktnivån vid vårdnadstvister. Det första är att informationssamtal bör ersättas med medling när det är möjligt, och att det i större utsträckning bör tillämpas före stämning i domstol. I likhet med vad flera remissinstanser uttryckte som svar på regeringens proposition ”Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister” befarar vi nämligen att den nya ordningen med obligatoriska informationssamtal inte kommer att uppnå sitt syfte. Inte heller är det tillräckligt att en domstol kan förordna om samarbetsamtal och medling mellan föräldrarna, eftersom detta förutsätter att en talan vid domstolen redan är väckt. Medlingen ska vara ett verktyg för att hålla nere konfliktnivån och undvika att vårdnadstvister hamnar i domstol. Nuvarande lagstiftning kräver att informationssamtal ska ha ägt rum inom ett år före det att ett yrkande framställs i domstol. Vi anser dock att en frist på sex månader skulle vara att föredra, eftersom en sådan frist i högre utsträckning skulle verka avhållande på benägenheten att väcka talan i domstol. Dessutom är – utifrån barnets perspektiv – redan sex månader en lång tid.

Sociala föräldrar

De två vårdnadshavarna är oftast de två viktigaste personerna i ett barns liv men det kan finnas andra. Det kan vara mor- eller farföräldrar eller bonusföräldrar. Dagens familjekonstellationer kan se väldigt olika ut och det måste lagstiftningen ta hänsyn till.

Enligt gällande reglering har barnets vårdnadshavare ett ansvar för att barnets behov av umgänge med någon annan som står barnet särskilt nära tillgodoses. Om vårdnadshavaren inte tar sitt ansvar och barnet vägras umgänge kan socialtjänsten eller domstolen ingripa men signalen är att möjligheten att ingripa tillämpas sparsamt.

Vi ifrågasätter om det är förenligt med lagstiftningens syfte. Vi anser att barnets behov av eventuella sociala föräldrar bör prioriteras högre. Just nu pågår en utredning som ska se över detta och vi förväntar oss att regeringen när utredningen redovisas 2022 gör de ändringar i lagen som måste till för att säkra barnets rätt till de människor som är viktiga i barnets liv.

Vårdnadsöverflyttning

Lagstiftningen kring familjehemsplaceringar, vårdnadsöverflyttningar och adoptioner samt tolkningen av dessa har den senaste tiden setts över och ändrats på grund av tydliga brister som lett till oerhörda tragedier.

Moderaterna anser att de senaste ändringarna i lagstiftningen kring vårdnadsöverflyttning som nu tydligt säger att frågan om vårdnadsöverflyttning ska prövas tidigare kom alltför sent. Det måste vara tydligt att i frågor om vårdnad, boende och umgänge ska inga andra intressen gå före vad som är bäst för barnet.

Otryggheten för familjehemsplacerade barn kan vara stor, då de inte vet hur länge de får stanna i familjehemmet. Om ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än i föräldrahemmet kan föräldrar under vissa omständigheter fråntas vårdnaden även om det ursprungliga skälet till familjehemsplaceringen inte längre anses gällande. Syftet är att barn som rotat sig i ett familjehem inte ska ryckas upp från en miljö där han eller hon funnit sig till rätta och känner större trygghet och känslomässig förankring än i föräldrahemmet. En vårdnadsöverflyttning innebär att familjehemsföräldrarna tar över det juridiska ansvaret för barnet, som därigenom får en stabilare anknytning till sitt familjehem. En vårdnadsöverflyttning medför en ökad känsla av tillhörighet mellan familjehemsföräldrar och det placerade barnet.

Det är av oerhörd vikt att de som ska fatta beslut om en vårdnadsöverflyttning har rätt och tillräcklig kompetens. Moderaterna föreslår därför att mål om vårdnadsöverflyttning av placerade barn och unga ska prövas av förvaltningsdomstolarna istället för allmänna domstolar. Mål om vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och andra socialrättsliga mål prövas i förvaltningsdomstol. Mål om vårdnadsöverflyttning prövas däremot i allmän domstol, alltså i första hand i tingsrätt och hovrätt. Det finns starka skäl för att mål om vårdnadsöverflyttning ska prövas av domstolar med erfarenhet av placerade barn och unga. Det allra viktigaste handlar om att barnets ställning och rätt behöver stärkas i domstolsprocessen. Det är rimligt att överflyttning av vårdnad avseende placerade barn och unga prövas av förvaltningsdomstolarna, domstolar som har erfarenhet av att fatta beslut i ärenden som rör placerade barn. Den brist på specialkompetens som finns i allmänna domstolar rörande placerade barn påtalades redan i samband med införandet av lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, samt lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård när övergång genomfördes från utskrivningsnämnderna till domstolar.

Nationella adoptioner

Morgan Johansson anförde den 25 februari 2020 i frågesvar 2019/20:982 att regeringen inte ansåg att adoptionslagstiftningen behöver ses över. Moderaterna är av en annan uppfattning. Antalet nationella adoptioner ökar inte, trots att antalet familjehemsplacerade barn gör det och att det finns forskningsstöd för att adoption i många fall är gynnsammare för barnets fysiska, kognitiva, sociala, känslomässiga och beteendemässiga utveckling jämfört med långa placeringar i familjehem. Moderaterna anser att dagens adoptionslagstiftning behöver ses över så att barnperspektivet väger tyngst. Om det står mellan de biologiska föräldrarnas rätt till sitt barn och barnets bästa måste det senare alltid väga tyngst. Till exempel bör det tas fram riktlinjer för i vilka situationer som möjligheten till adoption bör uppmärksammas. Om det anses bäst för barnet, familjehemmet önskar så och det anses lämpligt bör adoption vara möjlig. Vidare bör övervägas om adoption vid vissa särskilda undantagsfall bör vara möjlig också utan föräldrarnas samtycke.

Betänketid vid äktenskapsskillnad

Under 1970-talet genomfördes flera förändringar med syfte att förenkla förfarandet vid skilsmässa. Till exempel är det numer möjligt att få äktenskapet upplöst utan att behöva uppge någon särskild grund för äktenskapsskillnad och utan krav på särlevnad. Det har varit nödvändiga förändringar för att modernisera äktenskapslagstiftningen och Moderaterna anser att det finns skäl för ytterligare modernisering genom att avskaffa betänketiden vid skilsmässa vid fler fall än idag.

Om båda makarna gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad sker så som huvudregel omedelbart. Betänketid föreligger dock om det begärs av båda makarna, om endast den ena maken vill ha äktenskapsskillnad eller om någon av makarna har rättslig vårdnad om och bor varaktigt med barn under 16 år. Härvid saknas betydelse om barnet är makarnas gemensamma eller om det enbart är den ene makens barn.

Moderaterna föreslår att om det inte finns barn under 16 år med i bilden bör äktenskapsskillnad kunna ske utan betänketid, även om det enbart är en av makarna som önskar äktenskapsskillnad. Det har flera fördelar, inte minst i äktenskap där den ena parten utsatts för våld eller kränks.

Goda män och förvaltare

En god man är en fysisk person som utses av en allmän domstol för att utföra ett visst uppdrag. Det vanligaste är att en god man förordnas i de fall då en enskild på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande behöver hjälp att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person. De senaste åren har många ensamkommande flyktingbarn kommit till Sverige, vilket ökat behovet av gode män. Det har dock varit svårt att rekrytera nya gode män i den utsträckning som behövts. Uppdraget ger förhållandevis låg ersättning; arvoden ligger mellan 8 000 och 12 000 kronor om året. Incitamenten för att bli god man är således ofta ett personligt engagemang.

Det är inte enbart den låga ersättningsnivån som kan försvåra rekryteringen av goda män. Flera av de som är i behov av god man har en komplicerad problembild vilket kräver hög kompetens men också utgör en tyngre arbetsbelastning och ett än större ansvar. Till dessa uppdrag är det idag extra svårt att rekrytera och vi anser därför att det offentliga, som komplement till de ideella krafterna, bör kunna hjälpa till. Möjligheten till en viss professionalisering av goda män och förvaltare bör därför ses över, för att säkerställa att även de svåraste klienternas rätt till en god man tillgodoses.

Mycket av en god mans arbete måste fortfarande ske genom fysisk pappershantering. Banker och företag kräver därtill ofta att deras egna blanketter kring godmanskap och förvaltarskap fylls i vilket blir onödigt arbetskrävande. I dagens digitaliserade samhälle borde generella och digitala system finnas, så att arbetet till goda mannen eller förvaltaren förenklas. Det skulle troligtvis också bli mera rättssäkert och förutsägbart om det fanns allmänna och tydliga rutiner. Det bör därför ses över hur godman- och förvaltarskapet kan ta steget från pappers- till digital hantering.

Att bli god man är den enskildes val men det är idag komplicerat att avsäga sig uppdraget och i slutänden är det med vissa undantag överförmyndarnämnden eller tingsrätten som beslutar om uppdraget som god man får avslutas eller ej. För att göra uppdraget mer attraktivt och således underlätta rekryteringen av gode män bör regel-

verket tydliggöras så att den enskilde som tar på sig uppdraget som god man är medveten om omfattningen av sitt åtagande och därtill bör det vara enklare att avsäga sig uppdraget som god man.

Rätt till arv

Det finns tre grunder för arvsrätt: blodsband och då i första hand bröstarvingar, äktenskap och testamente. Den ekonomiska utvecklingen, individens frihet och nya familjekonstellationer gör att det finns skäl att se över regelverket och dess behov av modernisering. Moderaterna vill bland annat göra en översyn av reglerna för särkullsbarn i förhållande till efterlevande makes rätt till arv. Därtill bör bodelningsprocessen effektiviseras.

Dödförklaring

De svenska myndigheterna accepterar inte somliga länders handlingar avseende dödförklaringar. Det innebär att den av de länderna dödförklarade personen inte med deras handlingar kan registreras som död i folkbokföringen och att processen således försvåras och fördröjs vilket skapar en svår situation för de anhöriga. Moderaterna anser därför att lagstiftningen avseende dödförklaring bör ses över.

Carl-Oskar Bohlin (M)

Cecilie Tenfjord Toftby (M)

Lars Beckman (M)

Åsa Hartzell (M)

Ida Drougge (M)

Mikael Damsgaard (M)